

Радослав Ђоровић¹

ПОДЈЕЉЕНИ СВИЈЕТ: ГЛОБАЛНИ СЈЕВЕР И ГЛОБАЛНИ ЈУГ

Увод

Док је у вријеме Хладног рата доминирала идеолошка подјела на Исток и Запад, у постхладноратовском свијету доста је изражена подјела на Глобални сјевер и Глобални југ. Појам Глобални сјевер обично се односи на Англоамерику, Европу, Јапан, Аустралију и Нови Зеланд. Остатак свијета чини Глобални југ. Глобални сјевер је подручје економски и технолошки развијених друштава, подручје демократије у коме су сукоби ријетки па се и означава као зона мира. Државе Сјевера одликује спор раст становништва, а у неким земљама присутна је и депопулација. Насупрот томе, подручје Југа је у великом економском и технолошком заостатку за Сјевером. У многим земљама владају недемократски режими, а и међудржавни и унутардржавни сукоби су далеко чешћи. Становништво је младо и брзо се увећава. За армију младих потребно је обезбједити образовање, радна мјеста и здравствену заштиту, што представља велики изазов за земље Југа. Сиромаштво, неписменост, заразне и смртоносне болести као што је сида, далеко су присутнији него на Сјеверу. Дужина животног вијека је знатно мања, поготову у неким земљама Подсахарске Африке. И док глобализација узима маха и свијет постаје глобално село разлике између Сјевера и Југа су и даље огромне, а међу неким подручјима се и повећавају.

Дакле, Глобални Југ и Сјевер, разликују се у економији, нивоу технолошког развоја, политици, демографији. Наравно, неке земље Југа имају поједине одлике Сјевера, али не све. Индија је демократска, али је економски неразвијена, а њено становништво брзо расте. Саудијска Арабија је богата, али њене демографске карактеристике нису као код земаља Сјевера. Сингапур је економски и технолошки развијен, наталитет земље је низак, али земља није демократска.

Демографски јаз

У демографском погледу, Глобални сјевер и Глобални југ се знатно разликују. Глобални сјевер (Европа, Англоамерика, Јапан, Аустралија и Нови Зеланд) средином 2006. године имао је 1, 216 милијарди становника

¹ Радослав Ђоровић, дипл. географ, Љубиње.

што од укупне свјетске популације од 6,555 милијарди становника чини 18,55%. Процјењује се да ће овај удио до 2025. пасти на 15,80%, а у 2050. години на 13,64%. До 2050. године становништво у овом дијелу свијета порашће за свега 4% на супрот порасту од 50% у остатку свијета. Постоје велике разлике у пројекцијама броја становника између појединих земаља свијета за поменути период 2006-2050. године.

Табела 1. – Процјена бројности становништва неких земаља Југа за 2025. и 2050. годину

Држава	Становништво средино 2006. (у мил.)	Процјена становништва (мил.)		Промена 2006-2050.
		Средина године		
		2025.	2050.	
Јемен	21,6	38,8	68,1	+214%
Буркина Фасо	13,6	23,2	39,1	+187%
Конго, Дем. Р.	62,7	108,0	183,2	+192%
Афганистан	31,1	50,3	81,9	+164%
Нигерија	134,5	199,5	298,8	+122%
Пакистан	165,8	228,8	295,0	+78%
Бангладеш	146,6	190,0	231,0	+58%
Индија	1121,8	1363,0	1628,0	+45%
Бразил	186,8	228,9	259,8	+39%
Ј.А.Р.	47,3	48,0	48,4	+2%

Извор: 2006 World Population Data Sheet, 2006.

Табела 2. – Процјена бројности становништва неких земаља Сјевера за 2025. и 2050. годину

Држава	Становништво средино 2006. (у мил.)	Процјена становништва (мил.)		Промена 2006-2050.
		Средина године		
		2025.	2050.	
С.А.Д.	299,1	349,4	419,9	+40%
Аустрелија	20,6	24,6	28,1	+36%
Канада	32,6	37,6	41,9	+29%
У. Краљевство	60,5	65,8	69,2	+14%
Белгија	10,5	10,8	11,0	+4%
Италија	59,0	58,7	55,9	-5%
Њемачка	82,4	82,0	75,1	-9%
Јапан	127,8	121,1	100,6	-21%
Русија	142,3	130,0	110,3	-22%
Украјина	46,8	41,7	33,4	-28%

Извор: 2006 World Population Data Sheet, 2006.

За Сјевер су карактеристичне ниске или негативне стопе природног прираштаја и старо становништво. Стопа укупног фертилитета је ис-

под нивоа потребног за просту репродукцију и за поменути развијенији дио свијета износи 1,6. Наравно и ту постоје разлике, па тако та стопа у Сједињеним Државама износи 2,0 , у Европи 1,4 (1,9 у Француској, 1,8 у Уједињеном Краљевству, 1,3 у Русији, Њемачкој и Италији) 1,8 у Аустралији , у Јапану 1,3.

У укупном свјетском становништву млади до 15 година учествују са 29%, а старији од 65 година са 7%. Међутим, док је на Сјеверу тај однос готово подједнак, 17%:15%, на Југу је вишеструко у корист младих, 32%:5%. Однос ове двије групе становништва у Африци је 42%:3%, у Европи 16%:16%, а у Јапану 14%:20%. Становништво Југа млађе од 15 година својом бројношћу знатно надмашује целокупно становништво Сјевера.

Табела 3. – Демографски показатељи за Сјевер и Југ

Показатељ	Свијет укупно	Глобални сјевер	Глобални југ
Становништво средином 2006. (мил.)	6 555	1 216	5 339
Наталитет (‰)	21	11	23
Морталитет (‰)	9	10	9
Природни прир.(‰)	12	1	15
Миграциони салдо (‰)	0	2	-1
Процјена броја стан. за 2025. (мил.)	7 940	1 255	6 685
Процјена броја стан. за 2050. (мил.)	9 243	1 261	7 982
Промена броја стан. 2006-2050. (%)	41	4	50
Смртност одојчади (‰)	52	6	57
Стопа укупног фертилитета	2,7	1,6	2,9
Становништво млађе од 15 г. (%)	29	17	32
Становништво старије од 65 г. (%)	7	15	5
Очекивано трајање живота новорођених	67	77	65

Извор: 2006 World Population Data Sheet, 2006.

С обзиром на велики број људи у свијету који имају HIV/AIDS и с обзиром на њене последице, разматрају се демографски аспекти ове епидемије. Епидемија HIV/AIDS посебно је узела маха у Подсахарској Африци. Особе са HIV/AIDS чине у Свазиленду 33,4%, Боцвани 24,1%, Лесоту 23,2%, Зимбабвеу 20,1%, Намибији 19,6%, Јужној Африци 18,8%, Замбији 17,0%, Мозамбику 16,1%, а у Малавију 11,8% становништва од 15 до 49 година. Ван Африке тај постотак је највећи на Хаитију – 3,8%. Због велике смртности услед AIDS-а просјечно очекивано трајање живота новорођених у земљама југа Африке је врло ниско: у Боцвани и Свазиленду 34, Лесоту 36, Замбији и Зимбабвеу 37, а у Јужној Африци 47 година. Насупрот томе, очекивано трајање живота у Канади износи 80 година, у САД 78, Јапану 82, Европи 75 година (2006 World Population Data Sheet, 2006).

Богати Сјевер и сиромашни Југ

Постоји велика разлика у богатству становника Сјевера и Југа. На супрот богатству Сјевера стоји сиромаштво Југа. Скорашњи период глобализације пратила је растућа неједнакост између, али и унутар неких земаља. Тако се однос дохотка 20% људи у свијету који живе у најбогатијим земљама у односу на 20% људи који живе у најсиромашнијим земљама повећао са 30:1 шездесетих година на 74:1 у 1997. год. Поређења ради, овај однос између 1870. и 1913. повећан је са 7:1 на 11:1. Чак и ако се не повећава, неједнакост може да има политичке последице (Нај, 2006; стр. 257).

Разлике у богатству су присутне и међу земљама Југа. Једну групу земаља која се богатством истиче међу земљама Југа чине земље велики произвођачи и извозници нафте. Државе као што су Кувајт, Катар, Уједињени Емирати богатством не заостају за земљама Сјевера. Другу групу чине земље које су током последиједњих деценија имале изузетно брз развој и успјеле су се по богатству приближити земљама Сјевера. Као примјер могу послужити такозвани азијски тигрови. Брза индустријализација уз трансфер технологије, улагање у образовање., ефикасна и дисциплинована радна снага били су чиниоци њиховог развоја. Ипак, ове земље чине врло мали дио становништва Југа. Кина задњих деценија биљежи брз економски успон, међутим постоје велике разлике у животном стандарду између градског и сеоског становништва.

У некој од 63 земље које се означавају као најмање развијене међу слабије развијеним земљама живи преко 2,4 милијарде људи. У овим земљама је уобичајено да трампа пољопривредних добара представља основни облик економске размјене. Ове земље готово не учествују на свјетском тржишту, на њих отпада мање од 0,3% свјетске трговине. Њихов извоз углавном се односи на јефтине пољопривредне производе (какаовац, кафа, чај...), кожу, крзно и дрвену грађу, а пошто те земље са малим дохотком саме потроше највећи дио оног што произведу, њихова економија је економија голог опстанка. Висока стопа наталитета доприноси сиромаштву ових земаља, а наталитет је толики да ће бити потребно свега 25 година да се њихово становништво удвостручи, док на другој страни, стопа привредног раста ових земаља последиједњих година износи мање од 0,1% годишње. Перспективе већине земаља Југа су прилично мрачне. Преко 60 земаља данас је у горој материјалној ситуацији него прије 20 година и драстично заостају за нивоом земаља Сјевера. Ријеч је о земљама које заостају и за осталим земљама Југа (Kegli i Vitkof, 2006; стр. 307-309).

Најдрастичнији пад преживљава Африка која не само да погоршава свој положај према развијеном свијету данас него и према властитој прошлости из доба стицања независности. Африка је готово ишчезла са

свјетске трговачке арене будући да је њен удио опао са 5,5% на 1,9%, а извоз Африке који је некада био три пута већи од јапанског, био је 1986. године четири пута мањи. Низ земаља клизи у орбиту „Четвртог свијета“, а да иронија буде већа ове земље постају све више маргинализоване управо када су све интегрисаније у глобално тржиште. Један од узрока таквог негативног тока је и брзи пораст становништва па тако и богатство које се ствара дијели се на све већи број људи. Други узрок је велико смањење цијена сировина (крајем 2000. г. цијене сировина, сем нафте, упола су мање него осамдесетих) које представљају извор прихода, а са друге стране, Запад изводи операцију скока камата које расту 4 до 6 пута, услјед чега је низ земаља доведен у дужничко ропство. Неке „прљаве индустрије“ пребацују се на територије неразвијених земаља па се тако стварају привилеговане еколошке зоне на једној и подручја за смјештај опасних индустрија на другој страни (Реџулић, 2005; стр. 124-125, 131-132).

У посебно тешком положају се налази црна Африка: авет глади кружи у многим земљама, због сиде здравствена ситуација је застрашујућа, а избјеглиштво прати разне сукобе. Дуго скрајнут хроничном неразвијеношћу, Црни континент изгледа још усамљенији након Хладног рата, а и сама „геостратешка рента“ је пресушила, а стигао је час драстичних реформи. На овом континенту безобзирни напредак неколицине драстично одудара од биједи већине. Државне структуре тешко успостављане током шездесетих, руше се, на великим подручјима школе, болнице, путеви су нестали, а јавне службе нису обезбјеђене, шири се неред и подручја безакоња, привреда замире. У новом привредном поретку који се назире и који се одликује појачавањем размјене између Европске уније, Сјеверне Америке и области Јапан–Азија–Пацифик, Африка је практично искључена. Она остаје посматрач изван „свјетске привреде“ будући да развијени Сјевер изгледа да има све мање потребе за њеним производима, а она не располаже средствима да купи добра и услуге Сјевера. Упркос томе што је радна снага у њој најјефтинија на свијету малобројне су индустрије које тамо долазе да отпочну посао због страха да тамо неће наћи потребну инфраструктуру и политичку и друштвену стабилност. Услјед ових недостатака трошкови пословања предузећа у Африци су већи, па су непосредна улагања практично пресушила. Отежавајућа околност је пад цијена сировина и намирница на свјетском тржишту будући да оне чине највећи дио афричког извоза. Смањена је потражња за афричким производима, а тенденција кориштења синтетичких надомјестака који замјењују природне производе још више замрачује изгледе афричке спољне трговине. У таквим условима Црни континент наставља да тражи помоћ и зајмове. Становништво је често жртва структурног прилагођавања које намећу Свјетска банка и Међународни монетарни фонд, што је изазвало отпуштања службеника, смањења буџета за здрав-

ство, образовање и становање. Сиромаштво се скоро свуда погоршало тако да се међу четрдесет земаља у којима је привредни и људски развој најслабији налазе тридесет двије афричке земље (Рамоне, 1998; стр. 102-105).

Број људи у Субсахарској Африци који живе са мање од 2\$ дневно порастао је у периоду 1981-2001. са 288 на 516 милиона, а њихов удио са 73% на 77% становништва тог подручја. Истовремено, у Кини је становништво које припада тој категорији смањено је са 876 на 594 милиона, а њихов удио са 88% на 47% (Kent and Haub, 2005; стр. 14).

Становништво које живи са мање од 2\$ дневно чини у Замбији 94%, Нигерији 92%, Малију 91%, Танзанији 90%, Бурундију 88%, Нигеру 86%, Мадагаскару 85%, Руанди 84% укупног становништва (Извор: 2006 World Population Data Sheet, 2006.).

Зона мира и зона немира

Послиједњих деценија демократија се проширила и на Глобалном југу. Па ипак, демократија је крхка у многим земљама, а у неким земљама на власти су недемократски режими. У доста земаља се крше људска и мањинска права. Наслијеђене колонијалне границе врло често се не поклапају са етничким границама што је доводило до сукоба. С обзиром да сиромаштво и сукоби често иду заједно и да сукоби погодују ширењу сиромаштва, многе земље Југа се налазе пред великим изазовом.

У вријеме рушења Берлинског зида, у 38 од 45 афричких земаља на власти су били једнопартијски режими или војне хунте, а осам година касније више од половине тих земаља је имало слободне изборе и извело демократске реформе. Ове реформе представљају услов развоја јер одсуство политичке опозиције, слободе штампе, синдиката омогућује настављање корупције, подстиче оружаном насиље и грађански рат те спријечава изнаглажење заједничких рјешења. Политичко смиривање је неопходан услов да би се ухватило у коштац са нагомиланим проблемима (Рамоне, 1998; стр. 106-107).

Многе земље Југа осјећале су се погођеним и поробљеним онда када су постале подручје на коме су велесиле организовале своје прикривене активности, паравојне операције и ратове преко посредника. У протеклих пола вијека преко 90% свих међудржавних и унутардржавних сукоба и 90% људских жртава десило се на Глобалном југу. Од 1945. године више од 178 ратова избило је на Глобалном југу, а већина њих је букнула након 1989. тј. по окончању Хладног рата. Глобални југ је подручје у коме се налазе многе *неуспјешне државе* чије владе нису довољно јаке да би могле очувати унутрашњи поредак тако да је опасност од анархије и насиља унутар земаља Глобалног југа досегла размјере епидемије. Многе земље Југа су мултиет-

ничка друштва, а многе међу тим етничким група имају за собом историју узајамне мржње и сукоба. Стога, одржавање сарадње међу таквим групама представља велики изазов, поготово зато што многе од тих група теже независности. Суочене са опасношћу сукоба унутар земље и ван ње, многе земље Југа су се придружила настојањима за стицањем модерног наоружања, а у неким случајевима и нуклеарног, па је услијед тога бреме војних трошкова (мјерено кроз однос војних трошкова и БДП) највеће код земаља које су понајмање способне да га носе. Тако је на Глобалном југу постала типична појава да војни трошкови надмашују издвајања за здравство и образовање. Сиромашне земље Југа суочене са унутрашњим етничким немирима спремне су са средства која би се могла искористити за економски развој троше на набавку наоружања. Контрапродуктивност милитаризације Југа види се из чињенице да је ниво националне безбједности Глобалног југа опао, док је Сјевер постао „зона мира“. Противријечности су присутне и у продаји наоружања па је тако од 1994. године највећи дио оружја продат и испоручен Глобалном Југу, па како изгледа, Глобални југ куповином оружја повећава своју зависност од истих оних држава од чије је војне и економске доминације током историје највише страховао и којој се супротстављао (Kegli i Vitkof, 2006; стр. 321-324).

Резиме

Док свијет постаје глобално село, постоје огромне разлике између његових појединих дијелова. Тако, док у једном дијелу свијета туристички излети у свемир постају стварност, на другом крају постоји недостатак хране и чисте воде. Наспрам електронског пословања стоји размјена пољопривредних производа. На почетку XXI вијека постоје велике разлике између Сјевера и Југа и оне се очитују у демографији, економији, технологији, политици итд. Становништво Сјевера стари, а готово сав пораст свјетског становништва односи се на Глобални југ. У земљама Сјевера јавља се недостатак радне снаге, а у многим земљама Југа недостаје новца за образовање, здравство и радна мјеста становништва које се брзо увећава. Велики дио земаља Југа биле су до прије неколико деценија колоније великих сила. По њиховој деколонизацији постојале су наде да ће се те земље ослободити зависности од својих бивших метропола и крнути путем бржег развоја. Међутим, из данашње перспективе, чини се да је неколике деценија напора у том правцу за многе земље остало без знатнијих резултата. Зависност земаља Југа од држава Сјевера које посједују капитал, технологију, војну снагу и политичку моћ је велика. Чини се да су многе земље Југа немоћне да саме снажније крену напријед. То се посебно односи на земље

Подсахарске Африке. Ублажавање, ако не превазилажење, овог јаза између Сјевера и Југа представља велики изазов за савремени свијет.

Литература

- *** (2006). 2006 World Population Data Sheet. In: *Population Reference Bureau*, Washington DC.
- Naj, Dž. S. (2006). *Kako razumjevati međunarodne odnose: uvod u teoriju i istoriju*. Beograd: Stubovi kulture.
- Kegli Jr., Č. V., Vitkof, J. R. (2006). *Svetska politika: trend i transformacija*. Beograd: Prometej, Centar za studije Jugoistočne Evrope, Fakultet političkih nauka, Diplomatska akademija Ministarstva spoljnih poslova Srbije i Crne Gore.
- Pečujić, M. (2005). *Globalizacija: dva lika sveta*. Beograd: Gutenbergova galaksija.
- Рамоне, И. (1998). *Геополитика хаоса*. Београд: Институт за геополитичке студије.
- Kent, M. M., Haub C. (2005). Global Demographic Divide. *Population Bulletin*, 60 (4).